

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYAR VƏ MƏMMƏD ARAZ POEZİYASINDA MİLLİ DƏYƏRLƏRİN TƏBLİĞİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Esmira İsmayılova

Lənkəran Dövlət Universiteti, Lənkəran, Azərbaycan

e-mail: esmira.ans@mail.ru

DOI: 10.30546/.2960-1967.2023.2.30

Xülasə. Məqalədə Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının ölməz söz ustası Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarla Şimali Azərbaycan poeziyasının vətənpərvər şairi Məmməd Arazın milli yaddaş, milli şüur, dil, millətin özünüifadəsi mövzusunda yazdıqları əsərləri təhlilə cəlb edilərək milli dəyərlərin təbliği, tərənnümü baxış bucağından tədqiq edilir. Araşdırma zamanı M.Şəhriyarın anadilli yaradıcılığı ilə yanaşı fars dilində yazdığı, ancaq milli dəyərlərin poetik təcəssümü, milli ruhun bədii inikası olan, milli yaddaşa söykənən əsərlərindən də bəhs olunur, onlar arasında müqayisəli paralellər aparılır, alınan nəticələr analiz edilir.

Tədqiqat işində yeri gəlikcə Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın və Məmməd Arazın poeziyasını vətənpərvərlik, milli təəssübkeşlik, azərbaycançılıq istiqamətlərində araşdırmış ədəbiyyatşünasların əsərlərinə də istinad edilib, onların irəli sürdüyü nəzəri fikirlər qarşılaşdırılıb, ədəbi paralellər aparılıb, alınan nəticələrə müəllifin mövqeyi bildirilib. Həmçinin, alınan nəticələrin hazırkı günümüzə ədəbi əlaqəsinin əsaslandırılması da təmin edilmişdir. Araşdırmada hər iki söz ustasının yaradıcılığında vətənə, doğma od-ocağa, yurd yerlərinə sevginin böyük önəm kəsb etdiyi, milli yaddaşın M.Şəhriyar və M. Araz poeziyasından qırmızı xətt kimi keçdiyi bədii nümunələrlə əsaslandırılmış, vətən aşıqları olan hər iki ölməz söz ustasının bədii irsinin bütün zamanlar üçün əhəmiyyəti, önəmli rolu ayrıca vurğulanmışdır.

“Məhəmmədhüseyn Şəhriyar və Məmməd Araz poeziyasında milli dəyərlərin təbliğinin müqayisəli təhlili”ndə əsas məqsəd M.Şəhriyarın milli dəyərlərə söykənən, millətin oyanışına, tərəqqisinə xidmət edən anadilli yaradıcılığını müasir kontekstdən təhlil etməklə bədii dəyərini ortaya çıxartmaq, müasir oxucunu bu dəyərli irsdən faydalanmağa yönəltməkdir. Eyni zamanda, Şəhriyar poeziyasının Şimali Azərbaycanda yaşayan həmməsləkdaşı Məmməd Arazın yaradıcılığına təsirini, onun nəticələrini araşdırmaq da tədqiqatımızın məqsədlərindən biri olub.

Açar sözlər: Şəhriyar, Məmməd Araz, şimal, cənub, anadilli, milli yaddaş

Giriş

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın (1906-1988) anadilli poeziyası əks etdirdiyi mövzuların rəngarəngliyinə, yaradıcılıq uslubuna, forma zənginliyinə görə təksə doğulduğu Cənubi Azərbaycanda deyil, Şimali Azərbaycanda, bütün türk dünyasının ədəbi aləmində hələ yazıldığı dövrdə böyük əks-səda doğurmuş, dövrün ədəbi aləminə öz silinməz izlərini buraxmışdı. Nə idi M. Şəhriyar yaradıcılığına belə böyük marağın sirri, şeirinin, sözünün cazibəsi? Bunu hər şeydən əvvəl, ustad sənətkarın poeziyasındakı milli ruh, milli şüurun real bədii inikasında, milli yaddaşın oyadılmasına çağırış motivlərində, milli özünüifadənin, milli güvənc hissənin millətə qaytarılması uğrunda şairin apardığı mücadilədə, mübarizədə və bu yolda sözün gücü, hikmətilə qazandığı möhtəşəm nəticələrdə axtarmaq lazımdır. Şəhriyar poeziyasının təpədən dırnağadək milli ruhda olması, milli yaddaşa söykənməsi, milli dəyərlərə köklənməsi əsərlərini əbədiyaşar, oxunaqlı edən əsas səbəblərdəndir. Bu poeziyanın

gücü həm də onun zamanla ayaqlaşması, zamanında milli hərəkata təsir etmək bacarığında idi. Bir mühüm amili unutmamaq olmaz ki, Cənubi Azərbaycanda milli hərəkətin oyanış illərində bu poeziya milli şüura təkanverici ruh aşılayırdı, Şəhriyar sözünün oyanış gücünə böyük ehtiyac duyulurdu. Milli hərəkət uğrunda azadlıq mübarizəsi mücahidlərin məğlubiyyəti ilə bitəndə, millət qanına boyananda belə millət fədailərini ayaqda saxlamaqda Şəhriyar poeziyası əvəzsiz rol oynamaqla bu hərəkata öz vətənpərvərlik töhfəsini verdi. Tədqiqat boyu biz şairin bu istiqamətdə olan yaradıcılığını-vətənpərvərlik mövzusunda yazdığı əsərlərinə istinad etməklə həmin dövrün siyasi-ictimai-ədəbi mənzərəsini yaratmağa çalışmışıq. Həmçinin, M.Şəhriyar poeziyasının Şimali Azərbaycanda yaşayıb yaratmış Məmməd Araz yaradıcılığına ədəbi-bədii təsirinin müqayisəli təhlilindən doğan nəticələr də araşdırmamızın məqsədi olub.

Tədqiqatın mənbəyi və metodları

Tədqiqatın mənbəyini Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli poeziyasında milli yaddaş, milli təəssübkeşlik, vətənpərvərlik mövzusunda olan şeirləri təşkil edir. Araşdırmanın tamlığı üçün ustad sənətkarın farsdilli yaradıcılığından da mövzu ilə əlaqəli ədəbi nümunələr təhlilə cəlb edilmişdir. Araşdırmanın mənbəyi eyni zamanda Məmməd Arazın azərbaycançılıq ideyasını təbliğ edən, doğma yurd yerlərinə bağlılığı əks etdirən, qlobollaşan dünyamızda milli yaddaşı millətin yaşaması üçün vacib amil hesab edən anadilli əsərləridir. Hər iki sənətkarın bu istiqamətdə yaradıcılığını araşdırarkən ədəbiyyatşünas alimlərin, tədqiqatçıların əsərlərinə də istinad edilmiş, bu mənbələrdən sitatlar gətirməklə gəlinən nəticələr qüvvətləndirilmişdir.

Tədqiqat işi tarixi-müqayisəli, ədəbi tipoloji metodun ortaya qoyduğu ümumi prinsiplər əsasında işlənmişdir. Tədqiqat zamanı müasir ədəbi fikrin əldə etdiyi nailiyyətləri əsas götürmüş və yeri gəldikcə ondan yararlanmağa çalışmışıq. Mahiyyətin aydınlaşması üçün struktural metodun konseptual təhlil yanaşmalarına da istinad edilmişdir. Araşdırmada tədqiqatla əlaqəli fakt və materialların sistemləşdirilməsi, toplanmış faktların sistemli təhlili və analizi aparılmış, ümumiləşdirmə metodundan istifadə etməklə elmi nəticələrin əldə olunması müəllifin fərqli rakurs bucağından təmin edilmişdir.

Tədqiqat işi

İki ustad sənətkarın-Məhəmmədhüseyn Şəhriyarla Məmməd Arazın yaradıcılığını müqayisəli təhlilə cəlb edəndə görürük ki, onları birləşdirən əsas məqam milli dəyərlərə hörmət, milli köklərə bağlılıq, milli yaddaşa söykənməklə, ondan güc almaqla millətin işıqlı gələcəyini qurmaq idealının təbliğidir. "Fərariliyin ən bədnam çeşidi - əcdaddan üz çevirməkdir, kökdən, mənşədən, "mən"dən fərar eləməkdir, milli hafizədə, mənəvi yaddaşda (yəni əsəbdə, qanda, kökdə!) "skleroz" olmaqdır. Yaddaşı olmayan ədəbiyyat yalnız yaddaşı olmayan xalqın nəsibidir, siması olmayanın tarixi taleyi, zətə və nəsli, əsli və nəcabəti

olmayan alın yazısıdır. Üfüq, səma, göy daş saxlamadığı kimi, mənəvi və əxlaqi boşluq da yaddaş saxlamır” [1, s.6].

M. Şəhriyarın “Heydərbabaya salam”, “Səhəndiyyə” poemalarını, milli yaddaşımızı silkləyən əsərlərini ədəbiyyatşünas alim-tənqidçi Yaşar Qarayevin fikrinin məntiqi davamı kimi də izah etmək olar. Doğma yurd-yuvasına- Şəngülava obasına qayıdan M. Şəhriyarın yaddaşında uşaqlığın, yeniyetməlik dövrünün acılı-şirinli xatirələri bir sinema pərdəsi kimi canlanır, vətənin, millətin tarixinə, qan yaddaşına dönür, şair qələmində milli simfoniyaya çevrilir. “Heydərbabaya salam” poemasını Arazın hər iki tayında yaşayan yurddaşlara sevdiren, doğmalaşdıran millətin ürəyindən keçənlərin öz dillərində ona təqdimidir:

Heydərbaba, Quru gölün qazları,
Gədiklərin sazaq çalan sazları,
Kənd-kövşənin payızları, yazları,
Bir sinema pərdəsidir gözümdə,
Tək oturub seyr edirəm özüm də [11, s.231].

Paralel olaraq M. Araz poeziyasına nəzər yetirək. Eyni hisslər M.Araz poeziyasının da ana xəttini təşkil edir. “Ata ocağı” şerinin əsas leytmotivi milli qeyrətə söykənən təəssübkeşlik, onun millətin sabahı üçün keçirdiyi narahatlıq hissidir:

Babandan qalıbdır bu ocaq bizə,
Bir ocaq sönəndə bir tifaq itir.
Bir ocaq söngüsü qeyrətimizə
Bir düşmən nəslinin qəhqəhəsidir [1, .s.106].

Prof. Gövhər Baxşəliyeva M. Şəhriyara həsr etdiyi “Milli ruhun təntənəsi” məqaləsində yazır: “Milli ruh şairin anadilli poeziyasının həm ideya məzmun, həm də bədii estetik xüsusiyyətlərində parlaq əksini tapıb. Şair ən ülvi insani duyğuları tərənnüm edərək, oxucusunu mənəvi yüksəkliklərə səsləyir” [3, s.3]. Söz ustadlarının poeziyasını araşdıranda görünən odur ki, prof. G. Baxşəliyevanın dediyi kimi, milli ruh anlayışı M.Şəhriyarla M.Arazın poeziyasından qırmızı xətt kimi keçərək bütün yaradıcılıqlarına nüfuz edir, digər söz ustadlarından fərqləndirən əsas amilə çevrilir. Milli ruhun, milli şüurun əsasını isə milli dil təşkil etdiyindən M.Şəhriyar yaradıcılığında bu amil daha çox nəzərə çarpır:

Türkün dilitək sevgili, istəkli dil olmaz,
Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz [11,s.24]
Deyilənləri M.Araz yaradıcılığına da şamil etmək olar:
Dilimin ətrindən dili kallaşan,
Təzə dil axtaran dillərdən qorun.
Dünənki tarixi bugünkü daşa
Yamayıb, basdıran əllərdən qorun [1, s.188].

M.Şəhriyar poeziyasının Məmməd Araz yaradıcılığına ədəbi təsiri sözsüz ki, səbəbsiz deyildi. Xatırlayaq ki, XX əsrin ikinci yarısında M.Şəhriyarın məşhur “ Heydərbabaya salam”

əsəri bütün türk dünyasında ən oxunaqlı əsərlərdən biri idi, ədəbi aləmdə müzakirə edilən sənət incilərindən sayılırdı. Arazın bu tayında-Şimali Azərbaycanda M.Şəhriyarın tanıdığı, şeirləşdiyi şairlər, ədəbiyyatşünas alimlər də kifayət qədər idi. M. Rahim, S. Rüstəm, B. Vahabzadə, N. Xəzri, H.Billuri, Ə.Tudə, R.Əliyev və s. Bu siyahıya yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni bir səhifə açmağa çalışan M. Arazın da adını əlavə etmək olar. M. Arazın verdiyi müsahibələr, ona həsr etdiyi şeirlər, əsərlərində Şəhriyarla bağlı etdiyi qeydlər şairin Şəhriyar poeziyasına bağlılığını, Şəhriyar qələminə məhəbbətini göstərir. M. Arazın 1967-ci ildə Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən olan M. Vaqifin anadan olmasının 250 illiyi ilə bayram edildiyi bir gündə, bayramın son saatında M. Şəhriyara həsr etdiyi şeirinə diqqət edək:

Baxışlar asıldı təyyarələrdən,
Ümidlər yollara sərili qaldı.
Bu ağır xəbərdən, bu nəhs xəbərdən
Güllər güllüklərdə dərilə qaldı
Şəhriyar gəlmədi [1, s.153].

M.Araz “Şəhriyar gəlmədi “ şerinin yazılmasına belə aydınlıq gətirir: “Bu şeir çoxdan - böyük Vaqifin anadan olmasının 250 illiyini bayram etdiyimiz ildə, son təntənə günündə, bir axşamda yazılıb. O vaxt xalqımızın bu böyük bayramına ustad Şəhriyarı da dəvət eləmişdik. Lakin o zamankı sahlıq üsul-idarəsi Azərbaycanın işığını, böyük nailiyyətlərini Şəhriyarın görməsini istəmədi, onun gəlməsinə mane oldu” [1, s.153].

M. Şəhriyarın Azərbaycana hansı səbəblərdən gəlməməsi, hər iki tərəfdən kimlərin bu işə mane olmaları tədqiqatımız üçün önəmli olmadığından bu barədə danışmaq istəmirik. Amma böyük söz ustadının həsrətində olduğu Şimali Azərbaycana gəlişinin əngəllənməsi M.Şəhriyarın gəlişini səbirsizliklə gözləyən bütün şəhriyarsevərləri, o cümlədən, M.Arazı da qəlbən sarsıtmışdı:

Əslində şairin Vətəni dünya,
Əslində şairin söz məni dünya.
Əslində şairə sədd qoyan naşı
Çıxır bu dünyanın özünə qarşı,
Ağ olur yaranış qanunlarına,
Ağ olur fırlanan qanunlarına...
Hər nə söyləsək də, həqiqət budu:
Onu görməyimiz çox müşkül oldu [1, s.155].

M.Araz verdiyi müsahibələrin birində Şəhriyara olan ülvi sevgisindən belə bəhs edir: “Ustad ömrünün sonunadək Vətəndən vətənə həsrət körpüsünü keçə bilmədi. Üz-üzə, göz-gözü görüşməyə də qəlbimin hərarəti, ürək döyüntülərim-şerlərim Şəhriyarla görüşüb, ona məndən tez yetib. İndi eşitdikcə ki, misra-misra şerlərimi dinlədikcə ustad nisgil-nisgil göz

yaşları axıdıb, ürəkdən kövrəldim. Bu gün Şəhriyarın şer-sənət qaynağından su içən onlarca gənc şair var. “Heydərbabaya salam” silsilə şerləri yaranıb [8]. Bu misralar içərisində:

Heydərbaba, görəmmədin bu günü,
Qayaların çağıraydı bu ünü,
Yasa döndü bir millətin düyünü,
Korun-korun ürək yanar, göz ağlar,
Kəlmə kəssək, dilimizdə söz ağlar [8].

M.Şəhriyarla M. Araz yaradıcılığını birləşdirən oxşar cəhətlərdən biri də hər iki şairin Azərbaycanın bütövlüyü üçün çəkdiyi izzət, Araz niskili idi. Ustad Şəhriyarın S. Rüstəmə ithafən yazdığı şeirlərdə sanki Araz çayı yox, vətən həsrəti axır:

Göz yaşımın, ay Araz, qoyma gözüm baxsa da görsün,
Nə yaman pərdə çəkibsen iki qardaş arasında!
Demə dağ-daşdı, Süleyman, səni məndən ayıran şey,
Bir çibandır ki, çıxıbdır göz ilə qaş arasında...[11, s.53].

“Taleyimi Araza bağladığım gündən Araz dərdi poeziyamın şah damarına çevrilib. İmperiya zəncirlərinə əsir düşmüş Arazın bu tayında-qədim Naxçıvanda dünyaya göz açmışam. Ağlım kəsəndən də Araz dərdi dərdimə çevrilib. “Arazın işıqları”, “Bu gecə yuxumda Arazı gördüm”, “Yenə Arazı gördüm”, “Mövzularım tükənəndə...” və s. “Araz axır” poeması hələ 60-cı illərdə yazılıb” [8].

Avropa, xəritəndə
Bu rəng çay yoxdu, axı!
Şırım-şırım sinəndən
Nə qanlı çaylar axır! [8]

Məmməd Araz poeziyasında Araz dərdi, niskili milli istiqlal və bütövlük ideyalarına xidmət edir. Bu mövzuda yazdığı şeirlər şair üçün vətən tarixinin bir salnaməsidir:

...Araz deyəndə mən,
Yalnız çay düşünürəm.
O, tarixdir, baxıram...[7].

Və yaxud:

Bu gecə yuxumda Arazı gördüm...
Arazı bəxtindən çox razı gördüm.
Üstündən yol atdı: "Cəsarətlə keç!"
Dedi: ...Cəsarət üstümdə şahə qalxmasa,
Təbriz itirəcək Təbrizliyini [7].

M.Araz poeziyasını tədqiq edən ədəbiyyatşünas alim Ramiz Qasimov şairin yaradıcılığına məhz bu amilləri yüksək qiymətləndirir: “Mən Arazın səsiyəm” deyən şair, Araz mövzusu ilə Azərbaycanın parçalanma tarixinə nəzər saldığı kimi, onun birləşəcəyi

ümidlərini də bir ideya, ideal olaraq yaşatmağa nail oldu. O, həm də buna görə böyük vətəndaş-şairdir ki, Araz həsr olunan əsərlərində Azərbaycan sözünü işlətmədən belə, azərbaycançılıq məfkurəsini əks etdirməyə nail olub [5].

Məmməd Araz Şəhriyar şəxsiyyətinin böyüklüyünə, kamilliyinə, mənən zənginliyinə dərin hörmətlə yanaşır. Jurnalist Teymur Mahmudluya verdiyi müsahibədə bu dəyərin böyüklüyü aydın gözə çarpır: “Söhbət əsnasında Məmməd Arazdan soruşuram ki, nə fikirləşirsiniz, əgər Şəhriyar sağ olsaydı və prezident Şəhriyara yaşamaq üçün ev versəydi, Bakıya gələrdimi? Cavab verir ki, gəlməzdi. O, Təbrizi çox sevirdi. Ona birmərtəbəli yapalaq evi dünyanın bütün evlərindən əziz idi. Sonra mənə Naxçıvandan keçməklə Təbrizə getməyindən danışır. Şəhriyarın kasıb və sadə evini, qəbrini ziyarət eləməyindən danışır. Təbriz küçələrində fars şovinistlərinin qorxusundan adamların ona necə ehtiyatla yanaşmasından danışır” [9].

M.Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poemasında dağla salamlayıb dərd-qəm yükünü paylaşan şair həm də onunla vidalaşır ki, bəlkə də taleyinin güzərindən bir də bu yerlərə yolu düşmədi:

Çox şükrü var, yenə gəldik, görüşdük,
İtənlərdən, bitənlərdən soruşduq,
Küsüşmüşdük, Allah qoysa, barışdıq,
Bir də görüş qismət ola, olmaya,
Ömürlərdə fürsət ola, olmaya [11, s.257].

M. Arazın “Əlvida, dağlar” şeirinə diqqət edəndə “Heydərbabaya salam”ın təsirini açıq-aydın hiss edirik. Bu təsirlərdə üst-üstə düşən məqamlarsa doğma yurd yerlərinə olan sevgidir, bağlılıqdır, onu itirmək qorxusudur:

Gəldim, qarşıladı güllər-çiçəklər,
Gedirəm, əl edir boz biçənəklər.
Nidamı çaylara dedi küləklər:
Bulan, salamat qal, ax - salamat qal! [1, s.39].

Xatırladaq ki, M.Şəhriyara ithafən yazılmış şeirləri birləşdirən bir amal var –ustad sənətkara ilahi məhəbbət, sənətinə sonsuz hörmət, ehtiram. M. Araz da bu amala sadıq qalır. Ustad Şəhriyara ithafən yazdığı “ Qalır hələ” şeirində Azərbaycanın bütövlüyü problemini ortaya qoyur:

Bir ölkə var - özü boyda bir körükdür,
Həqiqəti dil ucuna hörüklüdür.
Çoxu zülmət suvağını söküb, gülür,
Heydər babam, Savalanım qalır hələ [2, s. 66].

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın “Azərbaycan” şeiri yaradıcılığının şah əsərlərindən hesab olunur. Fars dilində yazılmasına baxmayaraq şeirə əsl milli ruh, azərbaycançılıq ideyası, bir millət fədaisinin vətənini bütöv görmək arzusu xasdır. Şəhriyarşünas alim Elman Quliyev

“Şəhriyar poeziyası və milli təkamül” kitabında bu əsərin ustad sənətkarın yaradıcılığındakı yerini yüksək qiymətləndirərək yazır: “Şair ictimai-siyasi məsələlərin bütün dərinliklərinə nüfuz edərək milləti bələlərdən qurtara biləcək çarə kimi xalq obrazına daha üstünlük vermiş və şeirlərində bu məsələləri dönə-dönə əks etdirmişdir. “Azərbaycan” şeirində də eyni məntiqin davamı kimi, Azərbaycan xitabı altında xalq birliyini, xalq gücünü əsas götürür və ümidlərinin doğrulacağı yəqinliyi ilə fikirlərini belə tamamlayır [6, s.114].

Övladların nə vaxtadək tərki-vətən olacaqdır?

Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!

Bəsdir fəraq odlarında kül ələndi başımıza,

Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan! [10, s.176-177].

Şəhriyarın vətən harayı M. Arazın “Ayağa dur, Azərbaycan” şeirində sanki əks-səda verir. M. Şəhriyarın “Azərbaycan” şeiri ilə M. Arazın “Ayağa dur, Azərbaycan” şeirlərini birləşdirən ümumi cəhətlərə gəlincə isə bunlar üsyankarlıq motivləri, vətənin sabahı üçün keçirilən narahatlıq hissləri, millətin birliyinə çağırış nidasıdır:

Nə yatmısan, qoca vulkan, sənənləyəm!

Ayağa dur, Azərbaycan, sənənləyəm!

Səndən qeyri biz hər şeyi belə billik!

Səndən qeyri biz hamımız ölə billik! [2, s.132)].

Şəhriyarın millət harayı M. Arazın sanki köksünü parçalayır, yaxasından tutub silkələyir, hayqırtı, dəli nəre kimi səslənir:

Sənənləyəm, haqq-ədalət, sənənləyəm,

Milli qürur, milli qeyrət, sənənləyəm!

Səpil quma, göyər yerdə, bit qayada,

Gizli nifrət, açıq nifrət, sənənləyəm,

Oyat bizi, ey yaradan, sənənləyəm! [2, s.133].

Şair Məmməd İsmayıl “Məhəmmədhüseyn Şəhriyar şeirinin Azərbaycanın azadlıq mübarizəsindəki rolu” məqaləsində yazır: “Azərbaycan Türklüyünün özünə dönüşünün ən böyük amillərindən biri də heç şübhəsiz Şəhriyar sənətidir. Misralarının alt katlarına, ta qədimlərdən gələn bir torpaq, ana südü, millət, ənənə və adət qoxusu çökmüşdür. Onlardan dünyaya bir milli birlik ruhu yayılmaqdadır. Bu ruh köhnə dünyanın əskiyə bürünmüş yepyeni bir canlanması idi. Bu Tanrıdan enib gələn dağ ruhu, Heydərbaba ruhu idi” [4, s.11].

Burda düşən karvan çatıb köçübdü,

Ayrılığın şərbətini içibdi,

Ömrümüzün köçü burdan keçibdi,

Keçib gedib gedər-gəlməz yollara,

Tozu qonub bu daşlara, kollara [11, s.254].

Şairlər millətin danışan dili, yaratdıqarı əsərlər isə nəsilləri bir-birinə bağlayan söz kəməndidir. Görkəmli tənqidçi alim prof. Yaşar Qarayevin təbirincə desək: “...Həqiqətən

yaddaş - ağırı səviyyəsində dərk olunmuş vəhdət və bütövlüyün özüdür. Yalnız yaddaş olan yerdə tamlıq var, əsrlər və nəsillər arasında bağlılıq var”. [1, s.7]. Bu mənada ölməz söz ustadları Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar ilə Məmməd Arazın poeziyasını Azərbaycan xalqının tarixi söz yaddaşı, milli ruh xəzinəsi, o taylı, bu taylı Azərbaycanın milli bütövlüyünə hesablanmış söz sipəri də adlandırmaq olar. Millətimizin milli yaddaşı belə sənət dahilərinin əli ilə yaradılır, nəqslənir, söz, poeziya dili ilə nəsildən-nəsilə ötürülür. Və nə qədər ki, Azərbaycan xalqı var, yaşayır, belə sənət inciləri də var olacaq, xalqın könül dəftərində, yaddaşında yaşayacaq.

Nəticə

Tədqiqatımızın yekunu kimi onu deyə bilərik ki, **“Məhəmmədhüseyn Şəhriyar və Məmməd Araz poeziyasında milli dəyərlərin təbliğinin müqayisəli təhlili”** məqaləsində biz hər iki şairin ictimai-siyasi mənə daşıyan, vətənin milli birliyini təbliğ edən, vahid Azərbaycan ideyasını dəstəkləyən, milli ruh, milli yaddaş, milli şüur və onun əsas amili olan milli dili, azərbaycançılığı tərənnüm edən əsərlərini tədqiqata cəlb edib araşdırdığımız zaman alınan nəticə bu oldu ki, M.Şəhriyar və M.Araz poeziyası bu günümüz üçün də aktuallığını saxlayır, zamanla tam səsləşir, bədii və ictimai dəyərini nəinki itirmir, əksinə, qloballaşan dünyamızda milli yaddaş amilinin necə vacib olduğunu bir daha önə çəkir, xatırladır, gen yaddaşımızı oyadır, həyəcan təbili çalır. Sən kimsən, kökün kimdir, yolun hayanadır, məqsədin, məramın nədir?-suallarını yaradır. Və bu suallardan narahat olmayan, cavab tapmayan millətlər tarixin zaman sınağından çətin ki, adlaya bilə. M.Şəhriyarla M. Arazın millətdaşlarına aşılamaq istədiyi əlahəzrət həqiqət də budur!

Ədəbiyyat

1. Araz, M.(2004). *Seçilmiş əsərləri*. I cild. “Lider nəşriyyat”
2. Araz, M.(2004). *Seçilmiş əsərləri*. II cild. “Lider nəşriyyat”
3. Baxşəliyeva, G. (2011). Milli ruhun təntənəsi. *“Azərbaycan şərqşünaslığı”*. №2 (6)
4. İsmayıl, M.(2016). Məhəmmədhüseyn Şəhriyar şeirinin Azərbaycanın azadlıq mübarizəsindəki yeri *.Hece taşları*. Aylıq şeir dərgisi. №13
5. Qasimov, R. Məmməd Araz poeziyasında Araz obrazı: milli tale rəmzi kimi. 525-ci qəzet. 3 dekabr 2021.s.15
6. Quliyev E. (2004). *Şəhriyar poeziyası və milli təkamül*. Bakı : “Elm
7. memmedaraz.az/?menu=557. Elektron resurs
8. memmedaraz.az/?menu=799. Elektron resurs
9. memmedaraz.az/?menu=810. Elektron resurs
10. Şəhriyar, M.(2005). *Seçilmiş əsərləri*.Bakı: “AvrasiyaPress”
11. Şəhriyar, M.(2017). *Ədəbiyyət gülüyəm mən*. Bakı: “Elm və təhsil”

COMPARATIVE DISASSEMBLY OF THE SPREAD OF NATIONAL VALUES IN THE POETRY OF MUHAMMADHUSEYN SHAHRYAR AND MAMMAD ARAZ

Esmira Ismailova

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

The article, being involved in the disassembly, studies the works written by the immortal master of the word of literature of Southern Azerbaijan, Seyid Muhammadhuseyn Shahriyar, and the patriotic poet of the poetry of Northern Azerbaijan, Mammad Araz, about national memory, national consciousness, language, self-expression of the people from the point of view of glorifying and chanting national values. The study examines the work of M. Shahriyar in his native language, but also works written in Persian, but also discusses the poetic embodiment of national values, artistic reflection of the national spirit and works based on national memory, draws comparative parallels between them and analyzes the results obtained.

The research work also made references to the works of literary scholars who studied the poetry of Muhammadhusein Shahriyar and Mamed Araz in the directions of nationalism, national fanaticism and Azerbaijanism, compared the theoretical ideas put forward by them, drew literary parallels and stated the author's position on the results obtained. A justification for the literary connection of the results obtained with our day is also provided.

The study uses the artistic creativity of both masters of words, in which love for the homeland, home, and native places is of great importance; the significance and important role of the artistic heritage for all times of both immortal masters M. Shahriyar and M. Araz, in whose works the national memory runs like a red line through poetry.

The main purpose of the article "Comparative disassembly of the spread of national values in the poetry of Muhammadhuseyn Shahriyar and Mamed Araz" is to identify the artistic value of the native-language creativity of M. Shahriyar, which is based on national values and serves the awakening and progress of the people in the modern context and to direct the modern reader to the benefit of this valuable heritage. At the same time, one of the goals of our research was to study the influence of Shahriyar's poetry on the work of his colleague Mamed Araz, who lives in Northern Azerbaijan, and to study its results.

Key words: Shahriyar, Mammad Araz, north, south, native speaker, national memory

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ РАЗБОР РАСПРОСТРАНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПОЭЗИИ МУХАММЕДГУСЕЙНА ШАХРИЯРА И МАММАДА АРАЗА

Эсмира Исмаилова

Лянкяранский государственный университет, Лянкярань, Азербайджан

В статье будучи вовлеченным в разбор изучаются произведения, написанные бессмертным мастером слова литературы Южного Азербайджана Сейида Мухаммадгусейна Шахрияра и поэт-патриота поэзии Северного Азербайджана Маммада Араза о национальной памяти, национальном сознании, языке, самовыражении народа с точки зрения прославления и воспевания национальных

ценностей. В ходе исследования рассматриваются творчество М. Шахрияра на родном языке, но также произведения, написанные на персидском языке, но обсуждаются также поэтическое воплощение национальных ценностей, художественное отражение национального духа и произведения, основанные на национальной памяти, проводятся сравнительные параллели между ними и разбираются полученные результаты.

В исследовательской работе также делались ссылки на работы литературоведов, изучавших поэзию Мухаммадгусейна Шахрияра и Мамеда Араза в направлениях национализма, национального фанатизма и азербайджанизма, были сопоставлены выдвинутые ими теоретические идеи, проведены литературные параллели и изложена позиция автора по полученным результатам. Также обеспечено обоснование литературной связи полученных результатов с нашим днем.

В исследовании использованы художественное творчество обоих мастеров слова, в которых большое значение имеет любовь к родине, родному очагу, родным местам, отдельно подчеркнута значимость и важная роль художественного наследия на все времена обоих бессмертных мастеров М. Шахрияра и М. Араза, в чьих произведениях национальная память красной линией проходит через поэзию.

Основная цель статьи «Сравнительного разбора распространения национальных ценностей в поэзии Мухаммадгусейна Шахрияра и Мамеда Араза» – выявить художественную ценность родноязычного творчества М.Шахрияра, которое основано на национальных ценностях и служит пробуждение и прогресс народа в современном контексте и направить современного читателя на пользу этого ценного наследия. В то же время, одной из целей нашего исследования было изучение влияния поэзии Шахрияра на творчество его коллеги Мамеда Араза, живущего в Северном Азербайджане и исследования его результаты.

Ключевые слова: Шахрияр, «Приветствие Гейдарбабе», природа, красота, описание, выражение

Daхil oldu: 15.09.2023;

Çapa qəbul edildi: 24.11.2023;

Çap edildi: 29.12.2023